

Dr hab. Anna Zielińska, prof. ucz.
Wydział Pedagogiczny
Uniwersytetu Warszawskiego

RECENZJA

w postępowaniu habilitacyjnym Doktora Kazimierza Czerwińskiego
w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika

sporządzona na wniosek

Przewodniczącego Rady dziedziny Nauk Społecznych

Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego

Prof. dr hab. Ryszarda Gerlacha

Dr Kazimierz Czerwiński w złożonej dokumentacji przedstawił:

- 1) autoreferat,
- 2) wykaz osiągnięć naukowych,
- 3) 13 tekstów wybranych publikacji,
- 4) monografię „Edukacja nieformalna wobec obywatelskości”, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 2020, s. 276

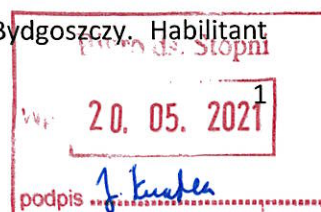
Oceniając dorobek naukowy Habilitanta brałam pod uwagę dwa podstawowe, wynikające z ustawy, kryteria:

1. Czy przedstawione do oceny osiągnięcia naukowe stanowią „znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej”, czyli pedagogiki (art. 219, ust 1. pkt 2 Ustawy z 20 lipca 2018r- Dz.U. z 2020r, poz.85)
2. Czy Habilitant „wykazuje się istotną aktywnością naukową (art. 219, ust 1. pkt 3 Ustawy z 20 lipca 2018r- Dz.U. z 2020r, poz.85)

1. Charakterystyka sylwetki i drogi naukowo – badawczej Habilitanta

Dr Kazimierz Czerwiński uzyskał tytuł magistra matematyki o specjalności nauczycielskiej w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii w 1980 roku, na stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu na Wydziale Humanistycznym, na podstawie rozprawy doktorskiej: „Poziom kompetencji innowacyjnej absolwentów wyższych szkół oficerskich i jego wybrane korelaty instytucjonalne”.

Przez 18 lat, od 1986 roku aż do roku 2004 Kazimierz Czerwiński pracował jako żołnierz zawodowy-wykładowca w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Gen. Józefa Bema w Toruniu, od roku 1998 na stanowisku adiunkta. W 2007 roku został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Pedagogiki (od 2019 roku na Wydziale Pedagogicznym) Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Habilitant

pracował kolejno w: Katedrze Aksjologii Pedagogicznej i Metodologii Badań, Zakładzie Filozofii Edukacji i Metodologii Badań, Zakładzie Filozofii Wychowania i Edukacji Obywatelskiej. Obecnie jest zatrudniony w Katedrze Filozofii Wychowania i Edukacji Obywatelskiej.

2. Ocena osiągnięć naukowych Habilitanta, wskazanych w art. 219 ust.1 Ustawy

Ocenę zacznę od publikacji, których Autor nie włączył do monografii „Edukacja nieformalna wobec obywatelskości” i przedstawił do oceny jako „pozostałe osiągnięcia naukowe”.

Habilitant przedstawia do oceny 13 publikacji, z których większość wykorzystuje, w zmienionej formie, w głównym osiągnięciu habilitacyjnym, jakim jest monografia „Edukacja nieformalna wobec obywatelskości”. Do zawartości tych publikacji odniosę się pośrednio w dalszej części recenzji oceniając główne osiągnięcie Habilitanta, czyli wzmiankowaną monografię. Do pięciu z przedstawionych tekstów Habilitant nie odwołuje się wprost w monografii chociaż wykorzystuje niektóre zawarte w nich analizy: [Oceną tych prac zajmę się w pierwszej kolejności]

Pierwszy z tych tekstów *Możliwości kształcenia do debaty publicznej w edukacji szkolnej* jest rozdziałem w monografii zbiorowej „Wychowanie wobec wyzwań współczesności” (red. J. Kirenko, D. Wosik-Kawala, T. Zubrzycka-Maciąg). Autor podejmuje w nim, jak sam stwierdza „namysł nad potrzebą i możliwościami kształcenia do jednego z aspektów żywej demokracji, jakim jest szerokie uczestnictwo obywateli w różnych formach debaty publicznej” (s.172), przy czym koncentruje się na edukacji szkolnej i omawia kolejno, na czym polega: demokratyczna debata, pożądane kompetencje obywatela, które warunkują udział w takich debatach, możliwość kształtowania tych kompetencji w edukacji szkolnej, przygotowanie merytoryczne nauczyciela, które jest niezbędne do kształtowania u uczniów kompetencji ważnych dla demokracji. Habilitant powołuje się na opinie i stanowiska wielu autorów, np. omawiając relacje między demokracją i debatą w ujęciach M. Króla i P. Sztompki, M. Kunińskiego, S. Kowalczyka, R. Wonickiego, A. Guttmanna, D. Thomsona, Ch. Mouffe, czy też analizując możliwości kształcenia do debaty w rzeczywistości szkolnej na podstawie prac Z. Melosika, B. Śliwerskiego, J. Gniteckiego, T. Hejnickiej-Bezwińskiej, H. Kwiatkowskiej, U. Ostrowskiej. Rozważając kompetencje nauczycielskie potrzebne do kształtowania demokratycznych postaw uczniów Habilitant odwołuje się przede wszystkim do koncepcji kompetencji nauczycielskich R.Kwaśnicy i koncepcji profesjonalizmu nauczyciela autorstwa H. Kwiatkowskiej. Habilitant niewątpliwie charakteryzuje się dobrą znajomością omawianych zagadnień, sprawnie odtwarza w swojej publikacji stanowiska, wielokrotnie cytuje publikacje innych autorów, natomiast trudno doszukać się w tym tekście interesujących, nowych ujęć analizowanych problemów. Stwierdzenia, że człowiek może się rozwijać i kształtować przez całe życie (s. 172), że „wiedza nie jest pewna, ma charakter dyskursywny, bywa konstruowana w interakcjach” (s. 180) i wyciągnięcie z tego wniosków dla organizowania procesu nauczania, jak np. podkreślanie znaczenia pracy zespołowej, wartości „autentycznego” samorządu uczniowskiego, czy działania w Radzie Szkoły dla kształtowania demokratycznych kompetencji

uczniów, nie są nowe i wielokrotnie były już formułowane i dyskutowane. Habilitant kończy swoją publikację stwierdzeniem, że „pożyteczne wydaje się wyartykułowanie pewnych charakterystycznych dla późnej nowoczesności przemian funkcjonowania nauczyciela w jego roli zawodowej – co było głównym celem tego tekstu” (s.188). W mojej ocenie Habilitant poświęcił problemowi funkcjonowania nauczyciela relatywnie niewielką część tej publikacji i omówił w niej stanowiska przedstawione w publikacjach innych autorów (przede wszystkim H. Kwiatkowskiej i R. Kwaśnicy) bez swojej własnej, wnoszącej coś nowego do debaty naukowej, refleksji.

Drugim tekstem, przedstawionym do recenzji, do którego Habilitant nie odwołuje się w swojej monografii, jest rozdział *Nauczyciel wobec potrzeby edukacji dla demokracji. Tendencje, możliwości, zagrożenia* w monografii zbiorowej „Edukacja ku przyszłości” t.5. W tej publikacji można dostrzec wszystkie braki poprzednio analizowanego tekstu. Autor ogranicza się do przedstawienia zmian społeczno-kulturowych zachodzących we współczesnym świecie i związanych z nimi zmian w wymaganiach stawianych nauczycielowi, a także zmian w zakresie jego kompetencji zawodowych i współczesnych zadań edukacji. W tekście brakuje konceptualizacji i problematyzacji zagadnień związanych edukacją dla demokracji. Habilitant opisuje poglądy innych autorów w sposób sprawozdawczy, nie widać w tym tekście próby ich usystematyzowania ani krytycznej analizy. Habilitant przytacza także wyniki badań, między innymi Ewy Siellawy-Kolbowskiej, Mirosławy Nowak-Dziemianowicz, Marty Kowalczyk-Walędzia, ale czyni to bez próby własnej analizy. Nie próbuje ich zestawić, porównać, wyprowadzić wniosków, które można by uznać za wkład w rozwój nauki. W uwagach końcowych Habilitant formułuje natomiast wnioski o charakterze publicystycznym, np. „w powyżej przytoczonych rozważaniach, analizach, wynikach badań można znaleźć całkiem pokaźną ilość krzepiących sformułowań” (s.39) albo „należy jedynie – kierując się pedagogicznym optymizmem – mieć nadzieję, że tak scharakteryzowani nauczyciele stanowią zanikającą mniejszość, zaś systemowe słabości i zagrożenia dadzą się przezwyciężyć” (s. 40).

W trzecim tekście, artykule opublikowanym w: „Colloquium. Edukacja - Polityka – Historia” *Deficyty obywatelskości – na podstawie doświadczeń polityków i działaczy organizacji pozarządowych*, Habilitant przedstawia wyniki i wnioski z badania przeprowadzonego w grupie działaczy politycznych i społecznych dotyczącego „deficytów obywatelskości”. Ponieważ Kazimierz Czerwiński opisuje i analizuje to badanie w swojej monografii, w sposób szerszy niż w artykule, odniosę się do niego w dalszej części recenzji.

Czwarty tekst stanowi artykuł (zamieszczony w: „Studiach Edukacyjnych” *Kultura obywatelska w ponowoczesności. Wybrane konteksty edukacyjne*) jest według mnie najlepszą publikacją spośród tych pięciu. Habilitant, analizując literaturę przedmiotu, przedstawia problemy związane

z kształtowaniem kultury obywatelskiej w ponowoczesności i zastanawia się jakie kompetencje obywatelskie są potrzebne do jej rozwijania. Analiza problemu prowadzi Habilitanta do konkluzji, że w ponowoczesnej edukacji obywatelskiej najważniejsze są działania zachodzące w edukacji nieformalnej a edukacja formalna, żeby być skuteczna powinna „naśladować” działania edukacji nieformalnej, a nie wyznaczać standardy. Kazimierz Czerwiński wykorzystuje koncepcję edukacji środowiskowej rozwijanej przez polskich pedagogów społecznych i wskazuje na kształtowanie postawy autoedukacyjnej jako ważnego zadania dla współczesnej edukacji. Można oczywiście spierać się o to, czy te koncepcje okazałyby się, w zmienionym świecie, płodne w praktyce społecznej, można by przeprowadzić dotyczące tej problematyki badania partycypacyjne, niemniej przedstawiona propozycja, wybór autorów i podejść pedagogicznych świadczy o krytycznym namyśle Habilitanta.

W piątym tekście, artykule zamieszczonym w: „Lubelskim Roczniku Pedagogicznym” pt. *Dobro wspólne jako kategoria pedagogiczna*, Habilitant przedstawia podstawowe stanowiska w toczącej się w obszarze filozofii politycznej debacie na temat kategorii *dobra wspólnego* i wyjaśnia jej znaczenie dla pedagogiki. Zagadnienia, o których pisze Autor, stanowią rekapitulację debat, które toczyły się w latach 90-tych XX i w pierwszej dekadzie XX wieku. Kazimierz Czerwiński krytykuje neoliberalne podejście do edukacji i formułowanie celów kształcenia zorientowanych na indywidualną efektywność oraz złą jakość komunikacji w relacjach nauczyciel-uczeń. Artykuł jest wyrazem poglądów i zaangażowania ich Autora na rzecz edukacji nastawionej na współpracę, otwartej komunikacji i stworzenia w szkole warunków do debaty nad *dobrem wspólnym*, ale nie przyczynia się do rozwoju dyscypliny naukowej pedagogiki. Takie poglądy były wielokrotnie prezentowane zarówno w publikacjach naukowych oraz podczas debat naukowych, jak i w tekstach publicystycznych.

Najważniejszym osiągnięciem w dorobku Habilitanta jest monografia „Edukacja nieformalna wobec obywatelskości”, która stanowi podsumowanie dotychczasowej drogi naukowej Kazimierza Czerwińskiego. Habilitant wykorzystuje w niej swoje wcześniejsze teksty, o czym informuje czytelników i co oczywiście nie może stanowić zarzutu, dowodzi bowiem spójności drogi naukowej i ciągłości zainteresowań Habilitanta.

Głównym celem rozprawy, jak to ujmuje sam Autor, jest „opracowanie adekwatnej do aktualnych polskich realiów koncepcji obywatelskości oraz teoretyczny namysł nad możliwościami jej rozwijania przez edukację nieformalną” (s. 9). Warto już na wstępie zwrócić uwagę, że Habilitant w niewielkim stopniu odnosi się do obywatelskości jako praktyki społecznej, w której znaczenia nabiera kontekst życia obywateli i różnorodne czynniki kształtujące treści i znaczenia obywatelskości, i nie wychodzi poza dominujący preskryptywny dyskurs obywatelstwa i obywatelskości. Pokazuje wprawdzie różnicę między liberalnym ujęciem obywatelskości traktowanej jako „podstawę do

zaangażowania, nie zaś samo zaangażowanie” (s.84) a podejściem republikańskim, w którym nacisk położony jest na dobro wspólnoty, a główną powinnością obywatela jest troska o to dobro, ale nie uwzględnia zmian jakie zachodzą w polskim społeczeństwie, w którym widoczne jest, szczególnie wśród młodego pokolenia, „wypalenie” tradycyjnego modelu obywatelskiego zaangażowania.

Monografia składa się z czterech rozdziałów, z których każdy dotyczy trochę innego problemu związanego z edukacją obywatelską. W rozdziale pierwszym „Uwarunkowania obywatelskości” Habilitant rekapitułuje koncepcje wybranych autorów biorących udział w debacie dotyczącej demokracji i różnych jej modeli. Odwołuje się do najbardziej znanych postaci, takich jak: R. Dahrendorf, A. Gutman, A. Schumpeter, R. Dahl, G. Sartori, D. Held. Przedstawia różne sposoby ujmowania demokracji, opisuje konkurencyjne wobec siebie stanowiska. Analizuje istotę sporu zwolenników demokracji deliberatywnej i agonicznej (s. 27-31). Wskazuje na wyłaniające się z debat immanentne słabości demokracji i jej zewnętrzne zagrożenia. Pokazuje negatywne skutki dla demokracji, jakie niesie z sobą mediatyzacja sfery publicznej (s. 50-58), zajmuje się analizą społeczeństwa obywatelskiego i przytacza wyniki badań sprzed kilku lat dotyczące tej problematyki. Ten rozdział i jego podsumowanie, chociaż poprawnie napisane i posiadające wartość informacyjną np. dla studentów, nie wnoszą żadnych nowych treści, które nie były znane i dyskutowane. Spory i debaty, które opisuje Habilitant, są obecne w przestrzeni publicznej i publikacjach naukowych od wielu lat.

W drugim rozdziale „Obywatelskość i jej wymiary” Habilitant przeprowadził dyskusję pojęć „obywatelstwo” i „obywatelskość”, zaprezentował modele obywatelskości, dokonał przeglądu definicji terminu „kompetencja” i przeglądu zestawów pożądaných kompetencji obywatelskich wskazywanych przez różnych autorów. Dr Kazimierz Czerwiński wskazał, że przyjmuje następującą, składającą się z trzech grup składowych, definicję kompetencji: „przez kompetencje obywatelskie rozumieć poznawczą, behawioralną, i normatywną gotowość działania na rzecz dobra wspólnego”. W dalszej części tego rozdziału Habilitant, , zawarł „diagnozę aktualnego stanu polskiej obywatelskości” (Autoreferat, s.2). Autor monografii przedstawił wyniki badań dotyczących stosunku Polaków do demokracji, wskazujące na ich niewielkie zaangażowanie na rzecz swojej społeczności lokalnej i słabą frekwencję wyborczą (najniższą w porównaniu do innych państw regionu), chociaż wybór wyników *European Social Survey* z lat 1989-2007 może dziwić, skoro w późniejszych latach była ona wyższa. W tym rozdziale Habilitant przedstawił także wyniki własnych badań, przeprowadzonych na celowo dobranej próbie 18 działaczy społecznych i politycznych z województwa warmińsko-mazurskiego. Badani byli: poseł na sejm, radni sejmiku województwa, powiatu, gminy, 2 wójtów, 4 działaczy społecznych, 7 osób będących zarówno działaczami społecznymi jak i politycznymi. Badani należeli do różnych partii: PIS, PO, PSL, SLD, Kukiz'15, Nowoczesna lub do lokalnych komitetów wyborczych, tylko w stosunku do 4 osób nie ustalono identyfikacji ideologicznej. Habilitant podkreślił

wprawdzie, że celem badań nie było potwierdzenie „deficytów obywatelskości” opisywanych w literaturze, ale raczej zrozumienie „istoty tych deficytów oraz ich uwarunkowań i konsekwencji dla jakości życia publicznego” (Autoreferat, s.2), ale i tak pytanie polityków o ocenę obywateli i ich braku zaangażowania, niedostatków kultury politycznej jest bardzo osobliwą perspektywą badawczą. Politycy z różnych partii i lokalni działacze źle ocenili obywateli jako: przekładających dobro prywatne nad wspólne, preferujących „akcyjność” nad systematyczną aktywność, nastwionych konsumpcyjnie, mało krytycznych, w konsekwencji mało odpornych (sic!) na demagogię, manipulację i indoktrynację. Politycy i działacze wskazali jeszcze wiele innych, negatywnych cech i zachowań swoich współobywateli (por. s. 121-130).

Poza wprowadzeniem propozycji definiowania kompetencji obywatelskich, Habilitant nie zawarł w tym rozdziale niczego, co nie byłoby już obecne w debacie na temat obywatelstwa, cnót i kompetencji obywatelskich, „deficytów obywatelstwa”. Nie zwrócił uwagi na interesujące zmiany, które zachodzą w Polsce i w świecie. Wydaje się, że wiele wydarzeń ostatnich lat zdaje się podważać pogląd, że obywatele są bierni, niezaangażowani w sprawy publiczne. Można tu wymienić wzrastającą z każdymi kolejnymi wyborami frekwencję wyborczą w Polsce, protesty w sprawie ACTA, ruchy lokatorskie, Czarny Protest w 2016, Protest Klimatyczny, „Okupację Wall Street” w USA. Wyraźnie widać zmiany form zaangażowania obywatelskiego, dlatego warto analizować nie tylko „deficyty obywatelstwa” ale także jego przemiany. Procesy indywidualizacji, osłabiające siłę kolektywnych tożsamości i reprezentacji (Beck 1992), przemiany sfery publicznej (Hudzik, Woźniak 2006), wzrost roli tożsamości związanych ze stylami życia (Kluczyńska 2010; Melosik 2013), stanowią wyzwania – i nowy kontekst – dla obywatelskiego działania. Wśród młodych pojawiają się nowe, alternatywne formy aktywności obywatelskiej mające charakter estetyczny i ekspresyjny (Bennett 2003; Harris, Wyn, Younes 2010), np. *culture jamming* (Zańko 2012), bojkot konsumencki czy sztuka (Niziołek 2009).

Należy natomiast z uznaniem podkreślić, że Habilitant zwrócił uwagę na coraz większą rolę nowych mediów i technologii komunikacyjnych w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego i redefiniowaniu obywatelskiej partycypacji.

W rozdziale trzecim „Edukacja nieformalna i jej konteksty”, Habilitant skoncentrował się na współczesnej edukacji i „zmianie paradygmatycznej”, która w niej zachodzi: na procesach, które powodują, że traci na znaczeniu edukacja formalna, prowadzona w szkołach i na uniwersytetach a zyskuje nieformalna. Dr Kazimierz Czerwiński opisuje i promuje przede wszystkim dwie autorskie koncepcje polskich pedagogów: autoedukacji Dierżymira Jankowskiego i edukacji środowiskowej Mikołaja Winiarskiego, wiążąc je z potencjałem edukacyjnym społeczeństwa obywatelskiego. Koncepcja autoedukacji wydaje się bardzo obiecująca, ponieważ jest silnie powiązana z autonomią

jednostek; z jednej strony. autoedukacja jest możliwa tylko dla jednostek w znaczącym stopniu autonomicznych, z drugiej zaś strony, dzięki autoedukacji znacząco wzrasta autonomia jednostki. W koncepcji edukacji środowiskowej M. Winiarskiego Habilitant podkreśla znaczenie działań edukacyjnych, które równocześnie zmieniają środowisko i podmiot działający. Dużą wagę Habilitant przykład do edukacyjnej wartości spotkania, znowu cytując wielu autorów i rozwija opisując znaczenie spotkania tzw. inkontrologię. W omawianym rozdziale Habilitant analizując treść licznych publikacji na ten temat, podkreśla znaczenie edukacji krytycznej i emancypacyjnej.

Ciekawym wątkiem jest analiza relacji między jednostką a wspólnotą w kontekście rozwoju edukacji nieformalnej. Habilitant zwraca uwagę na pomijane, w ponowoczesnym świecie, znaczenie wspólnotowości przez powszechnie obecne przekonanie o samowystarczalności i autonomiczności jednostki. Powołuje się na Richarda Sennetta i jego tezę o „upadku człowieka publicznego” i „tyraniu intymności”, ograniczającej doświadczenie ludzkie do tego co bezpośrednio poznawalne i powszechność przekonania, że „jedynym standardem prawdy, mierzącym złożoność rzeczywistości jest ocenianie społeczeństwa w kategoriach indywidualnych, wręcz psychologicznych” (s.188). Krytyka „przerostu” indywidualizmu pojawia się w wielu miejscach tej monografii, ale w tej części Habilitant przytacza różne, często wykluczające się stanowiska na temat relacji jednostka-wspólnota i próbuje znaleźć receptę na pogodzenie indywidualizmu z wartościami niezbędnymi do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, czyli ze wspólnotowością i społeczną solidarnością. Habilitant proponuje za J. Deweyem zwrócić się ku pragmatyzmowi, który odrzuca „klasyczne, abstrakcyjne rozróżnienie na jednostkę i wspólnotę” (s.193). Habilitant przywołuje teksty kilku autorów dotyczące relacji jednostka-świat, między innymi R. Miller, która podkreśla znaczenie impulsu rozwojowego, jakim jest spotkanie w człowieku dwóch światów „wewnętrznego (psychicznego) i zewnętrznego (społecznego)” (s.194). Po prezentacji licznych stanowisk innych autorów, Habilitant prezentuje tezy dotyczące dobrej edukacji, które zbierają i podsumowują te stanowiska. Autor formułuje także własną tezę: uważa, że remedium na „upadek człowieka publicznego”, postępującą infantylizację i kłopoty z tożsamością ponowoczesnego świata może być „nawiązanie do tradycji republikańskiej” (s. 200) i proponowane przez tę tradycję wartości: dobro wspólne, debata publiczna, moralne postępowanie w życiu publicznym, praworządność, solidarność, odpowiedzialność, roztropność. Trzeba się zgodzić z Autorem, że rozpowszechnienie tych klasycznych wartości i cnót obywatelskich uczyniłoby nasz świat lepszym, zasadnicze pytanie dotyczy tego, jak je zakorzenić w życiu społecznym w ponowoczesnym świecie, pełnym napięć, sprzeczności, wykluczających się dążeń grup i jednostek.

Rozdział czwarty jest najważniejszy w całej monografii. Autor próbuje scalić w nim wątki pojawiające się wcześniej i próbuje odpowiedzieć na cztery podstawowe dla tej rozprawy pytania: Jakiej edukacji potrzebujemy w społeczeństwie wkraczającym w ponowoczesność? W jaki sposób

edukacja nieformalna, odbywająca się/ mogąca się odbywać w organizacjach trzeciego sektora, podczas debat publicznych i w innych sytuacjach (Habilitant kilka z nich wskazuje w tym rozdziale) może przyczynić się do obywatelskości, niwelować jej deficyty? Jakie kompetencje może rozwijać i w jaki sposób? Jakie powinny być spełnione ku temu warunki? (s.201).

Habilitant powraca do tezy o konieczności głębokiej zmiany edukacji publicznej, zarówno dzieci i młodzieży, jak i dorosłych, chociaż właśnie w edukacji nieformalnej dorosłych upatruje największą szansę na skuteczną zmianę. Podkreśla przewijającą się przez całą rozprawę tezę, że edukacja dzisiaj równocześnie powinna uwzględniać warunki, w jakich się odbywa, czyli realia ponowoczesności i czerpać z tradycji republikańskiej. Autor podkreśla swoje przekonanie o wyższości, w realiach ponowoczesnego społeczeństwa, edukacji nieformalnej nad formalną i w niej upatruje szansę na rozwój obywatelskości i odrodzenie „społeczeństwa obywatelskiego”. Edukacja nieformalna powinna „wyznaczać standardy” dla edukacji formalnej, szkolnej. Dr Kazimierz Czerwiński analizuje i ocenia kilka sposobów edukacji nieformalnej, które spełniają według Autora warunki preferowanej przez Niego „edukacji przez partycypację”. Najwięcej miejsca poświęca analizie edukacji, która odbywa się w organizacjach trzeciego sektora, w stowarzyszeniach i przez debatę publiczną. Podaje przykłady kilku stowarzyszeń i analizuje ich działalność z uwzględnieniem efektów edukacji nieformalnej dotyczących członków stowarzyszenia i innych osób, które „weszły z nimi w kontakt”. Habilitant bardzo wysoko ocenia te efekty i wskazuje, że „przynależność do organizacji pożytku publicznego jest szczególnie pożądana z punktu widzenia „obywatelskotwórczych” korzyści dla działającej osoby” (s. 229). Dzięki takiej aktywności członek stowarzyszenia może poznać problemy swojej społeczności, obszary biedy i wykluczenia, nabyć „wrażliwość społeczną”, zrozumieć, na czym polega aktywizacja środowisk lokalnych i wspieranie lokalnej demokracji, co będzie miało znaczenie także dla innych, nie tylko związanych ze sferą publiczną, obszarów jego życia.

Drugim ważnym obszarem edukacji nieformalnej jest według Habilitanta „debata publiczna”. Autor wymienia różne formy i typy takich debat: spotkania z kandydatami w wyborach powszechnych i lokalnych, społeczne konsultacje, debaty nad budżetem partycypacyjnym i inne. Zanik debat publicznych, które „kształcą bardziej wszechstronnie” (s. 233), traktuje jako poważne zagrożenie dla obywatelskości i demokracji. Wskazuje też możliwe korzyści płynące z debaty publicznej dla kształcenia obywatelskiego. Habilitant uważa, że te formy działania pozwalają w największym stopniu nabyć ważne dla społeczeństwa obywatelskiego cechy i kompetencje: szacunek dla innych, tolerancję, krytycyzm, umiejętność słuchania, „wyławiania” istoty wypowiedzi, a także, że dają poczucie sprawczości, wzmacniają poczucie odpowiedzialności, uodparniają na demagogię i manipulację.

Inne wskazane przez Habilitanta możliwości edukacji nieformalnej to: życie społeczne parafii i możliwości działania, jakimi dysponuje Kościół Katolicki i inne wspólnoty wyznaniowe, „refleksyjny kontakt z miejscami pamięci” (s. 239), miejsca pracy, a szczególnie działalność w związkach zawodowych, wycieczki i podróże (wydaje się, że Autor nawiązuje do „turystyki edukacyjnej”), obchody świąt państwowych i lokalnych, działania proekologiczne, np. „sprzątanie świata”, a także kontakty nieformalne, towarzyskie, z innymi ludźmi.

W podsumowaniu monografii Habilitant wskazuje na potrzebę powrotu do tradycji republikańskiej, która nabiera nowej wagi „wobec perspektywy wkraczania w ponowoczesność” (s. 247) i wskazuje na znaczenie „społeczeństwa obywatelskiego”, w którym jest możliwa „realizacja idei republikańskich, a tym samym aktualizacja potencjałów zawartych w kompetencjach obywatelskich”(s. 250). Habilitant, podkreślając przewagę edukacji nieformalnej, wskazuje także na szczególną rolę środowiskowych liderów, aktywnych działaczy, którzy swoim przykładem mogą pozytywnie „zarażać” biernych obywateli i zachęcać ich do aktywności.

Oceniając tę monografię, chciałabym podkreślić, że zawiera bardzo dużo informacji, analizy publikacji innych autorów, ciekawych zestawień i typologii, jednak trudno uznać jej „znaczący wkład w rozwój dyscypliny”. Habilitant pisze o tym, co jest znane i było już wielokrotnie analizowane, np. o niedostatkach społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Nie zauważa nowych trendów w rozwoju obywatelskich tożsamości i zamiany form obywatelskiego zaangażowania. Rozwiązania, które proponuje, pojawiały się już wcześniej i są obecne w debatach pedagogicznych. Wielu autorów w przeszłości i obecnie podkreślało znaczenie edukacji nieformalnej. Niektóre dotyczące jej tezy są radykalne, np. „edukacja, która przyczynia się do emancypacji i zmiany społecznej, operuje współcześnie głównie poza rzeczywistością szkolną” (Zańko, 2020, s.13). Proponowane formy edukacji nieformalnej w: stowarzyszeniach, kościołach, związkach zawodowych, przez debaty publiczne, turystykę są znane i ich znaczenie i walory są podkreślane od dawna. Były ważne dla edukacji nieformalnej już w dziewiętnastym i na początku dwudziestego wieku, chociaż oczywiście rozwój technologii i zmiany ponowoczesnego świata zmieniły warunki ich funkcjonowania i możliwości ich oddziaływania. Ich relatywnie niewielki wpływ na kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego przede wszystkim wynika z faktu, że nie są w stanie odpowiedzieć na potrzeby zmieniającego się świata, a Autor nie wskazuje, co zrobić, aby było to możliwe. Wiele przemawia za tym, że we współczesnym społeczeństwie, które ma wiele cech społeczeństwa prefiguratywnego, szczególnie młodzi ludzie tworzą nowe sposoby obywatelskiej partycypacji. Preferowane przez młodych formy uczestnictwa i praktykowania obywatelstwa zdają się stanowić wyzwanie dla tradycyjnie uznanych form zaangażowania obywatelskiego. Habilitant te problemy całkowicie pomija, nie próbuje zmierzyć się z przemianami sfery publicznej, nowymi formami partycypacji i ich znaczeniu dla obywatelskości

i edukacji obywatelskiej. Sposoby edukacji obywatelskiej, które Habilitant ceni najwyżej, np. udział w stowarzyszeniach czy debatach wyborczych nie wydają się powszechnie atrakcyjne, szczególnie dla młodych obywateli, a Habilitant nie analizuje bliższych im form partycypacji i nie zastanawia się nad ich edukacyjnymi konsekwencjami. Po lekturze tej monografii pozostaje wrażenie jakby Autor wlewał „nowe wino” społecznej partycypacji do starych „bukłaków” stowarzyszeń i debat wyborczych.

Ocena aktywności naukowej dr Kazimierza Czerwińskiego

Habilitant opublikował 29 rozdziałów w monografiach krajowych, 32 artykuły w czasopismach, z tego 9 przed uzyskaniem stopnia doktora. Jest współredaktorem 17 monografii wieloautorskich

Dr Kazimierz Czerwiński przedstawił do oceny, czyli uznał za najbardziej wartościowe w swoim dorobku 13 publikacji, w większości wykorzystanych w monografii „Edukacja nieformalna wobec obywatelskości”. 10 z nich stanowią artykuły drukowane w polskich czasopismach: „Acta Humanica”, Kwartalnik Pedagogiczny, Przegląd Pedagogiczny, Lubelski Rocznik Pedagogiczny, Paedagogia Christiana, Colloquium. Edukacja-Polityka-Historia, 3 rozdziały w monografiach.

Habilitant brał udział w 34 konferencjach i sympozjach, a tym w 11 międzynarodowych zorganizowanych przez różne ośrodki w Polsce i w 2 na Słowacji.

Dr Kazimierz Czerwiński był członkiem komitetów organizacyjnych:

1. Siedmiu konferencji naukowych z cyklu „Komunikacja społeczna w edukacji”
2. Trzech krajowych konferencji naukowych z cyklu „Aksjologiczne podstawy edukacji”
3. Dwóch krajowych konferencji poświęconych myśli Józefa Tischnera

Cytowania wg Google scholar -16 (13 od 2016r.), Indeks H =2.

W dorobku Habilitanta brakuje publikacji o zasięgu międzynarodowym, dlatego trudno, według przyjętych w Ustawie kryteriów, uznać aktywność naukową dr Kazimierza Czerwińskiego za wystarczającą do uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

Ocena osiągnięć dydaktycznych i organizacyjnych

W latach 1998-2007 dr Kazimierz Czerwiński prowadził aktywność dydaktyczną na różnych uczelniach, takich jak: UMK w Toruniu, Toruńska Szkoła Wyższa, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Powszechna Wyższa Szkoła Humanistyczna „Pomerania”, Bydgoska Szkoła Wyższa, Elbląska Uczelnia Humanistyczno- Ekonomiczna, Kujawsko- Pomorska Szkoła Wyższa i Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Habilitant prowadził zajęcia z: wprowadzenia do pedagogiki, pedagogiki ogólnej, dydaktyki, metodologii badań, statystyki nie tylko na studiach pedagogicznych, ale także na innych kierunkach, takich jak: praca socjalna, administracja, stosunki międzynarodowe,

ratownictwo medyczne, pielęgniarstwo. Wypromował w tym czasie promotorem 25 prac magisterskich i 36 licencjackich na kierunku pedagogika.

Od 2007 roku Habilitant pracuje etatowo w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy prowadzi zajęcia ze studentami: pedagogiki, pracy socjalnej, edukacji wczesnoszkolnej i logopedii.

Wypromował w tym czasie 42 magistrów i 50 licencjatów pedagogiki. Był także promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim, już pozytywnie zakończonym dr Moniki Litwinow, prowadzonym przez prof. Urszulę Ostrowską, a obecnie pełni funkcję promotora pomocniczego w innym przewodzie doktorskim prof. Urszuli Ostrowskiej mgr Rafała Materka.

Doświadczenie dydaktyczne Habilitanta jest bardzo duże, a Jego osiągnięcia bogate i różnorodne.

Habilitant był także zaangażowany w działalność organizacyjną.

-w latach 2008-2012 był przewodniczącym Komisji Rekrutacyjnej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UKW,

-w latach 2012-2016 członkiem Senackiej Komisji Budżetu i Finansów.

Był także członkiem uczelnianej komisji ds. kontroli zarządczej, rady programowej kierunku pedagogika dla studiów II stopnia, członkiem komisji ds. zarządzania ryzykiem, opiekunem studiów stacjonarnych.

Konkluzja

Niestety, analiza przedłożonej dokumentacji, a w szczególności monografii „Edukacja nieformalna wobec obywatelskości”, którą Habilitant wskazał jako głównego osiągnięcie naukowe, a także pozostałego dorobku wskazanego do oceny nie pozwala mi na sformułowanie pozytywnego wniosku. Prace Habilitanta nie stanowią znaczącego wkładu w rozwój dyscypliny pedagogika. Dr Kazimierz Czerwiński przedstawia w sposób interesujący publikacje innych autorów, nie proponuje natomiast własnych rozwiązań, które można by uznać za „znaczący wkład w rozwój dyscypliny naukowej” w rozumieniu art. 219, ust 1. pkt 2 Ustawy. Habilitant nie spełnia również drugiego kryterium do nadania stopnia doktora habilitowanego, trudno uznać, że „wykazuje się istotną aktywnością naukową”, ponieważ jego publikacje i wystąpienia na konferencjach nie mają zasięgu międzynarodowego. W związku z tym, stwierdzam, że w moim przekonaniu naukowy dorobek doktora Kazimierza Czerwińskiego nie spełnia wymogów wskazanych w art. 219, ust 1. pkt 2 i 3 Ustawy z 20 lipca 2018r i tym samym wnoszę o odmowę nadania Kandydatowi stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.

Warszawa, 14.05.2021